ELERTI TA OLERTI

Autore zaharrak

IZTUETA, LEHEN FOLKLORELARIA (1767-1845)

Bere aurretik Garibay, Oihenart, Larramendi eta Mogel'ek zerbait landu zuten errefrau, kanta zahar eta herri oituren aldetik, baiña seguruantzi osoarekin esan genezake Iztueta zela lehen folklorista. Bera zela lehenbizikoz lan hoiek folklore asmuz eta jakitez egin dituena. Ta, gure literatura txiroaren horerako, euskeraz egin ere gaiñera. Ta bere sortzearen berreungarren urte honetan bere lanen balioa aintzat hartu ta berriztu beharra dugu.

Emezortzigarren mendearen azkenaldera sortu zen Inglaterran herri-jakintza zaharretikako gaiak biltzea: kanta zahar, esaera, ipui, dantza, doiñu, oitura, siniskera, ta abar. Mendearen bukaerarako Europako erresuma guzietan zabaldu zen ekintza hori. Iztuetari, dantzaria zenez, laket zitzaion zaletasun hori, ta emeretzigarren mende asieran ekin zion folklore biltzeari. Duda gabe Europako moda berriak mugitu zuen horretara, bestela ulerkaitza da kondairako une berean gertakizun hori.

Meritu handia zuen Iztuetak famili umil baterik sorturik, iñundikako ikastaro nagusi gabe, bere barnetikako jakintza egarriak eraginda bakarrik bete zuan lana aurrera eramateko. Egia esan, aski zitzaion bera bizi zen herri-girotik jasotzea. Ta hori zan bere egitea, R. Serra katalana eta J. T. Fernandes portugesak mende erdi geroago Iberiako Penintsula honetan asiko ziran lan bera, egin zuen. Beraz, euskal literatura beti ez da atzetik ibili.

Iztuetaren lehen lana *Gipuzkoako dantza gogoangarrien kondaira* izan zen, 1824'an Donostian argitaratu zuen liburua. Bigarren argitalpen bat izan zuen Tolosan, 1895-ean. Eta handik lasterrera, 1926-an *Gipuzkoako soiñu zar eta itzneurtu* argitara eman zuen. Aurrera-zale guzieri gertatzen zaien bezala, Iztuetak ere izan zituen bere etsaiak, eta bere lan ausart hoiegatik astobeltzarenak entzun behar izan zituen, batez ere zenbait euskal idazlegandik (hauen arteko Juan Jose Mogel eta Fray Bartolome), baiña bere alde mintzatu ziren adiskideak ere izan zituen, batez ere Pascual Iturriaga, alegi bikaiñen egillea. Urteal igaro ta ura bere bidetik; zeren orain ere, euskeltzaleon munduan, toki berean daude aurrera-zaleen aurkako aburuak.

Iztuetaren ekintzak bera ondorengo frutuak ekarri zituen, batez ere herri-literatura biltzailleetan. Chaho ziberutarra eta Borrow eta Fr.-Michel atzerritarrak, Mauleko Sallaberryk eta Donostiako Manterolak, erpiñeratu zuten lana.

Gure herri-literatura naikoa errazoi da euskeraren bizitza nahi izateko. Gure herri-literatura, behar bada musikarekin batean, gure jatorrizko kulturaren egiririk hoberenetakoa dugu. Geroztik ere izan da eta lantzaillerik aski A. Goyenetxe, Barbier, Azkue, Barandiarán, Dufau, P. Donostia, Lafitte, M. Lekuona, J. de Riezu, A. Zabala ta abar. Mitxelenak esan zuen bezala, bertan dugu Europako edozein herrik bezin literatura aberatsa. Herri literatura ez baita kultoa bezala, persona batzuen emaitza, baizik herri literatura, izenak berak dion bezela, herri oso baten emaitza da, bere frutua, bere arima, jatorrizko iturburuetatikakoa.

Gaiñera, Iztueta herri-poeta zen eta bere buruz asmatutako kantak ere baditu. Beren artetik, *Kontsisiri* izenekoa izango da noski zabalduena eta ezagunena, herriak agozago gure menderarte ekarri duena.

Ez zan konformatu folklorearekin bakarrik, eta Gipuzkoako istorizko liburu bat ere idatzi zuen, *Gipuzkoako probintziaren kondaira*, egillearen heriotza geroztik argitaratua, Donostian 1847-an. Iztueta, 1845-ean hil zen Zaldibin bertan.

Baiña, liburu honek, kondairaren aldetik baiño askozaz geiago balio du etnografia aldetik. Bigarren partea eta hirugarrenaren zati bat, esate baterako, 25-garren horrialdetik 255-era arte, artzaintza, laborantza, olak, kofradi, estadistika, abere ta botanika hitz-lerroak, lanak, jokuak, ipuiak eta zenbait oitura jator adierazten ditu euskera samur batean.

Iztuetak ematen ditu bertsolaritzaren lehen berri zeatzak ere: Pernando Amezketarrak 1800-ean Azpeitin izan zuen desapioa eta Amezketako Zabalak eta Ernaniko Txabalategik Billabonan 1801-ean izan zuten saioa, zenbait bertso jasotzen dituelarik. Gogoan izan behar dugu adin berekoa zela Bañat Mardo ziberotarra (Barkozekoa). Erdi-Aroko Milla Lasturko'ri egindako bertsoak eta era berean Martin Bañez Artazubiagako'ri, izan daitekez bat-batean egindako bertsoak. Baiña, egia esan, zeaztasunez lehen berriak eman zituena, bat-batean bertsoak egiteko oitura hoiena, Iztueta izan zan.

Esan digutenez, Iztuetaren lanak berriz argitaratzekotan omen dira. Pozţuko giñeke, Berreungarren urte betetze honetan, berari egin dezaioken omenik onena izango litzake noski. Ta, ikork merezitzekoan, merezi du euskal literaturari horrenbeste ongarri eman zion honek.

J. SAN MARTIN

goitik behera herortzen dan ene hitz merkea

LIBURUAK

KANTU, KANTA, KHANTORE.
Kordelieren irarkolan.
Baiona, 1967.

267 horrialdeko liburu honetan biltzen dira euskal kantarik geienak. Gernikako Arbolatik asita, era guzietako kantak daerzki, herria, etxea, lurra, kantu hunkigarriak, jendetasunezkoak, amodiozkoak, iztorio-mixterio, alegiak, itsas-kantuak, irri eta rizika, ostatukoak, haur eta sehaskakoak, eta orotarik, 328 kanta, geienak zaharrak izanarren, zenbait berri ere bertan sartuak daude.

Liburuak ez du biltzailleare izenik, baina ikusten da P. Lafitte eta L. Dassance jaunen eskuak ibili direla.

—o—

ATALAK. Bitaño. «Kulista Sorta»
64-gn. zenbakia.
Itxaropena Argitaldaria.
Zarautz, 1967.

Bitaño izenordeak gordetzen du Nikolas Alzola, Anai Balendiñ Berriotxoa, euskal idazle bizkorra. Ayalde'ren azal apaiña du eta Erkiaga, Akesolo eta San Martin'en itzaurre irukoitzek ematen dio liburuari sarreru.

Bitaño, bere gai ugari ta oparotsuan naro dabil. Auek dira berak darabilzkin gaiak: Elezar, kontu barri; pasaixuak; saio-oarrak; badoazenak, barri-emoten, alkarregaz bertetan; jakintza-oarrak. Ipui, gertaera, saiakera, biografia, bibliografia, artea ta abar. Bere Durango aldeko bizkaiera samur batetik, euskal literaturari frutu bikaiña eskeintzen dio, edonolako gaietan lasai dabillelarik. Giputxak ere ez dute eragozpenik izango orrelako bizkaiera jator batean irakurri al izateko.

Liburu mamitsua benetan euskal kulturarentzako. Betoz sarri orrelakoak.

—o—

ALZO'KO IMAZ BERTSOLARIA.
Antonio Zavala, S. I.
«Auspoa Liburutegia» 68-69-70 alea.
Tolosa, 1967.

Berandu bada ere, joan zan mendeko bertsolari onek suerteu izan du Aita Zavala bezelako biltzaille bat bere lanarekin jabetzean. Bazterretan sakabanaturik eta galzorian zeuden bertsoak or daude betikotasunaren altzoan.

Ibaz'en emaitza ugaria izan zan. Bertsolari bezala ez da izango gorenetakoa baiña bada bertso onik aski bere alorrean. Biltzailleak, bertsolariaren bizitzaren berriekin ematen dio 383 orrialdeko liburu mardulari sarrera. Bertso biltzeko ibillerak ez dira izan makalak, Euskalerriko zokoetatik aparte, Chicago, Oxford, Paris eta besse zenbait lekutatik inguratuak dira aintzinako bertso-paperez zabaldurik zirenak. Ortik ikusten da euskaldun ez diran kulturazko istituzioetan ere eman zaioela lekua.

Aita Zavala lan ona egiten ari da. Askok esaten dute bertso geiegi argitaratzen dituela, obe zala autatuenak bakarrik argitara. Baiña, gerora bertsolari antologia on bat egingo bada, lenengoz bearrezkoa da guziak bildu da argitaratzea. Gero etorriko dira aburuak eta bereizketak. Gure erri literatura ezagutuko bada azkar bildu bearra dago, ta au ondo daki Aita Zavalak.

—o—

LO TA AMETS.
Etxebarria'tar Juan Anjel.
San Anton'go Katekesia,
Euskal-argitalpenak. Bilbo, 1967.

28 orrialdeko olerki liburuxka. Oso lirikoa. Egille beraren Maitale galdua (1966) *eta* Basoko loreak (1967) *antzerako lirika, beste gai batera eramana. Auek aurrenizako seaska kanta eran egiñak dira. Aur euskaldunentzat ez dugu liburu geiegirik eta bada premia oiekin ere oroitzeko. Kantak eta ipiuak maiz eta ugari bear ditu aurrek. Ongi etorria izan bedi Anjel langilleare* Lo ta amets.

Euskal-Herriko eremu guztietan zabaltzen ari dan bitartean...

Ene barnean
daramaten astoak ez du
flauta kasualidadez jo

Ibon Sarasola

Lur honetan

Lur honetan
ehortziko naute.
Elizan aterik
ez dute zabalduko.
Kanpaiek ez dute
otoitzera deituko.
Apaizek ez dute nire
ofiziorik kantatuko.
Eta
lapurren artetik
nire hilotza
ateratzen dutanean,
bazter ilun batera,
bazter aparte batera,
eramanen naute
gauerdian;
bertan,
isilik
manatuko dirade,
eskuztatuko dirade,
haitzurrak,
lurrean
hilobi sakon bat
ebaki arte.
Jaurtikiko naute
han barrenean,
zakur bat banintz bezala
hondakin triste hau.
Ez dute gainean
hilarririk landuko;
gurutze triste batekin
ez dute markatuko
betirako
natzan
lekua.

Baina hala eta guztiz ere
lur honetan
ehortziko naute.

Ohoro hau ez didate ukatuko.
Gizonek.

G. ARESTI